

Іван ПЕТРОВ,

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО,

кандидат психологічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД

У статті розкриваються новели закону, що розширюють способи судового захисту та засоби доведення у судовому процесі, забезпечують його відкритість та прозорість, добросовісність користування процесуальними правами, компенсацію судових витрат, розумні строки розгляду справ та правову визначеність тощо. Окремі проблеми щодо проведення експертиз та інші процесуальні труднощі. Аналіз досліджуваних проблем показує, що на сьогодні визначена законодавцем «оновлена» судова система перебуває у процесі становлення. Реформування правосуддя в Україні на сучасному етапі потребує додаткового наукового осмислення та пошуків найбільш дієвих механізмів реалізації.

Ключові слова: *судова реформа, суддівський корпус, законопроект, судова експертиза, експерт.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Науковці та практики уважно стежать за ходом оновлення процесуального законодавства – і ось, 3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла президентський проект закону про внесення змін до Господарського та Цивільного процесуальних кодексів, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів. Парламент прийняв цей законопроект у першому читанні 20 червня. Розглядати його в другому читанні почали 7 вересня, усього було подано 4834 поправки.

Що прогресивне та не зовсім приніс законопроект №6232 ?

Зокрема, норми закону розширюють способи судового захисту та засоби доведення у судовому процесі, забезпечують його відкритість та прозорість, добросовісність користування процесуальними правами, компенсацію судових витрат, розумні строки розгляду справ та правову визначеність тощо.

Передбачене також запровадження системи «електронного суду», яка спростить комунікацію із судом та зменшить витрати на утримання судової системи.

Закон вводить нові правила судового процесу в цивільному, господарському, адміністративному судочинстві, а також вносить деякі зміни в правила кримінального процесу.

На нашу думку слід проаналізувати найбільш революційні новели.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Даній проблематиці приділяли увагу С. Балан, О. Антонюк, О. Хотинська-Нор, Н. Чудик, Н. Логінова.

Також здійснено аналіз норм вітчизняного законодавства. Проте слід зазначити, що реформування правосуддя в Україні на сучасному етапі потребує додаткового наукового осмислення та пошуків найбільш дієвих механізмів реалізації. Реформування судової влади було проведено з метою реальної реалізації права кожної людини і громадянина на справедливий і незалежний розгляд його справи.

Метою статті є загальнотеоретичний та практичний аналіз проведення судової реформи на сучасному етапі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед процесуальних новацій увагу привертає поступовий перехід від «паперового» до «електронного» судочинства. Так, згідно з проектами нових процесуальних кодексів, суди проводитимуть розгляд справ за матеріалами в електронній формі. Лише у разі неможливості такого розгляду з технічних причин допускатиметься розгляд справ за матеріалами в паперовій формі.

Виключно в електронній формі передбачатиметься надсилання всіх документів у справах особам, які зареєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Також проектами пропонується забезпечити учасникам судового процесу можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (вдома, на робочому місці тощо), а свідкам та експертам – у

приміщенні іншого суду.

Безперечно, запровадження таких новацій сприятиме економії часу та фінансових ресурсів учасників процесу, а також спростить доступ до правосуддя. Водночас нововведення можуть призвести до негативних наслідків (ненадходження процесуальних документів на електронні адреси, неналежне повідомлення учасників судового процесу про дату та час розгляду справи, неможливість оперативного переведення документів з паперової в електронну форму тощо).

Щодо оновлення суддівського корпусу. З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» значно змінилися вимоги щодо якісного наповнення суддівського корпусу. Вперше законодавець надав можливість стати суддями не лише особам з досвідом роботи судді, але й адвокатам, науковцям та патентним повіреним. Безперечно, особи з науковим ступенем володіють значним «багажем теоретичних знань», проте слід визнати, що для зайняття посади судді такого багажу, без досвіду практичної роботи, буде недостатньо. Необхідною умовою для здійснення суддею якісного правосуддя у вищих судових інстанціях (апеляційних судах та Верховному Суді) є наявність у нього відповідного досвіду на посаді судді.

Надаючи науковцям та патентним повіреним можливість зайняття посади судді, законодавець тим самим фактично прирівнює професійну практичну діяльність судді до роботи науковця та патентного повіреного, які, можливо, жодного разу не брали участь у судовому засіданні, адже законодавець не встановлює вимог щодо наявності у них досвіду з судового представництва. До того ж із запровадженням адвокатської монополії в усіх судах науковці та патентні повірені не зможуть набути такого досвіду, оскільки представництво в суді здійснюватиметься виключно адвокатами. Також не можна гарантувати здійснення якісного правосуддя адвокатами під час вирішення адміністративних, цивільних та господарських спорів, адже більшість з них наразі має значний досвід захисту від кримінального обвинувачення, а не представництва в судах інших спеціалізацій.

Окремо зазначаємо щодо змін до Кримінального процесуального кодексу України, що містять низку суперечностей, які можуть паралізувати роботу органів досудового розслідування. Спірною вважаємо норму про повноваження слідчого-судді визначати доцільність проведення експертиз, а також надання суддям повноваження скасовувати повідомлення про підозру та статус підозрюваного у кримінальному провадженні. Саме ці зміни набудуть чинності з 15 березня 2018 року.

Згідно прийнятих змін до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) та Закону України «Про судову експертизу» в кримінальному та цивільному судочинстві заборонено залучати у якості експертів фахівців з відповідних галузей знань, крім державних експертів та експертів, яких внесено до Державного реєстру атестованих судових експертів. У кримінальному процесі сторони кримінального процесу, в тому числі і сторона захисту, позбавляються права самостійно вибирати і залучати судового експерта. Повноваження залучати експерта матимуть тільки слідчий суддя і суд (ст. ст. 242, 243, 244, 332, 509 КПК згідно редакції законопроекту).

«Попередній аналіз тексту законопроекту показує, що окремі його положення не враховують конституційних приписів, не узгоджуються з іншими законодавчими актами, що містять внутрішні неузгодженості, не враховують європейських стандартів чіткості, ясності, зрозумілості, стислості, послідовності, ефективності, результативності й пропорційності закону», – йдеться у висновку Головного юридичного управління парламенту.

Також було висловлене застереження, що новий закон ускладнює доступ громадян до судочинства і нівелює гласність судових засідань. Крім того, в законопроекті була включена поправка, яка суттєво скорочує терміни досудового розслідування до 3-6 місяців з 6-12 місяців відповідно.

Крім того, прийнятий законопроект має багато критичних суперечностей щодо змін в судово-експертній діяльності. Наприклад, в частині 2 статті 9 Закону України «Про судову експертизу» зазначається, що особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її

проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом, проте в Україні відсутня норма як б в кримінальному, цивільному або в адміністративному судочинстві, надавала б можливість залучення стороні процесу фахівця, який не є працівником державної установи або який не є атестованим судовим експертом.

Крім того, згідно нової статті під номером 7-1, яка має назву «Підстави проведення судової експертизи» вказано, що підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб, проте також в законодавстві України скасовано право, наприклад в кримінальному процесі стороні захисту самостійно залучати експерта на договірних підставах, таким чином актуально виникає питання, а згідно якого чинного в Україні процесуального закону можливо скористатися даною нормою Закону України «Про судову експертизу», якщо відповідні статті процесуальних кодексів таку можливість забороняють і виключень не передбачають?

Але ж всім відомо, що перелік судових експертиз за яким Міністерство юстиції України присвоює кваліфікації судового експерта з певної спеціальності не є вичерпним та існує велика кількість судових експертиз, які взагалі судами, слідчими можуть призначатися дуже рідко, що ставить під сумнів доцільність вводити під них самостійну експертну спеціальність та виділяти кошти на утримання певних державних судових експертів, які будуть дуже рідко залучатися, а посади яких для держави будуть збитковими, проте зарплату з Державного бюджету вказані експерти повинні будуть отримувати, що і обумовлювало раніше існування в Законі України «Про судову експертизу» так званої «частини 4 статті 7», яка надавала можливість для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, залучати крім судових експертів також інших фахівців з

відповідних галузей знань. Проте, така можливість згідно прийнятого закону законотворцями була виключена.

На думку відомого юриста, експерта Українського інституту майбутнього, Дениса Монастирського, яку він виклад в своєму пості від 04 жовтня 2017 року на Інтернет – сайті ЦЕНЗОН.НЕТ під назвою «Поправка Лозового до КПК: Як виправити непоправне?» щоб виправити непоправне існує чотири варіанти (текст наведений авторський в оригіналі):

Варіант 1. Підготовка і внесення змін до КПК окремим законом.

Це найбільш правильний і зрозумілий шлях виправлення помилки. Проте, для цього потрібен значний час і політична воля, яка, як правило, зникає разом з голосуванням первинного закону. До того ж, набрання сили запропонованою поправкою одразу створює підстави для масового закриття кримінальних проваджень.

Варіант 2. Вето Президента.

Впевнений, що вето не буде. По-перше, Президент – автор реформи і навіть одна смертельна поправка не вплине на підписання закону. По-друге, повторне голосування не дасть того самого результату, що відбувся 3 жовтня. Плаваюча більшість швидше за все вдруге не сформується на підтримку цього закону (чи законів). Висновок: це законно, але не реально.

Варіант 3. Використання механізму усунення неузгодженостей та неточностей у прийнятому законі, передбаченого статтею 131 Регламенту ВР України.

Згідно Регламенту Голова Верховної Ради України може внести на розгляд Верховної Ради пропозиції щодо усунення таких неточностей чи неузгодженостей. Проте, це має бути як ініціатива Голови профільного комітету Руслана Князевича, так і ініціатива Голови парламенту, що буває вкрай рідко. Прикладом може бути закон «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», який був прийнятий парламентом 13.04.2017 і в якому потрібно було прибрати внутрішні неузгодженості, проте згода зазначених діячів парламенту не була досягнута.

Варіант 4. Зміна поправки вже відбулась і депутати проголосували за неконфліктну редакцію.

Справа в тому, що поправки були проголосовані в редакції комітету (згідно рішення від 3 жовтня). І ця редакція могла відрізнятись від первинної версії поправки. Цей варіант можна буде перевірити лише побачивши текст, підписаний Головою Верховної Ради.

Висновки. Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що на сьогодні визначена законодавцем «оновлена» судова система перебуває у процесі становлення.

«На жаль, у нашій судовій системі дуже сильно сидять такі неформальні практики як вибіркове застосування або незастосування якихось заходів відповідальності, практики впливів і тому подібне. Якщо знову ці практики будуть використовуватися, то ті прогресивні положення, які є в новому законі, можуть бути знівельовані», – попереджає Роман Куйбіда.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04. 2012 № 4651-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 2 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – №41–45. – Ст. 545.
3. Закон України «Про судову експертизу» від 20.01.2018 №4038-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

Петров И., Деревьянко Т. Судебная реформа в Украине: перспективный взгляд

В статье раскрываются новеллы закона, что расширяют способы судебной защиты и средства доведения в судебном процессе, обеспечивают его открытость и прозрачность, добросовестность пользования процессуальными правами, компенсацию судебных расходов, разумные сроки рассмотрения дел и правовую определенность и тому подобное. Отдельные проблемы по проведению экспертиз и другие процессуальные трудности.

Анализ исследуемых проблем показывает, что на сегодняшний день определена законодателем «обновленная» судебная система находится в процессе становления. Реформирование правосудия в Украине на современном этапе требует дополнительного научного осмысления и поисков наиболее действенных механизмов реализации.

Ключевые слова: *судебная реформа, судейский корпус, законопроект, судебная экспертиза, эксперт.*

Petrov I., Derevyanko T. Judicial reform in Ukraine: a perspective view

The article reveals the short stories of the law that extend the methods of judicial protection and means of proof in the court process, ensure its openness and transparency, fairness of using procedural rights, compensation of court expenses, reasonable time for consideration of cases and legal certainty, etc. Some problems with conducting expert examinations and other procedural difficulties.

Analysis of the problems under investigation shows that today the "updated" judicial system defined by the legislator is in the process of becoming. The reform of justice in Ukraine at the present stage requires additional scientific reflection and the search for the most effective mechanisms of implementation.

Key words: *judicial reform, judicial body, draft law, forensic examination, expert.*